

Een overbelaste aarde is een veiligheidsvraagstuk

Oorlogen zijn te stoppen — klimaatontwrichting niet

De manier waarop Europa over veiligheid spreekt, is aan herziening toe. De toegenomen oorlogsdreiging heeft NAVO-landen ertoe aangezet hun militaire uitgaven in hoog tempo op te voeren. Over de vraag of dat 'haalbaar en betaalbaar' is, bestaat nauwelijks discussie. Wanneer het daarentegen gaat over investeringen in klimaatbeleid, natuurherstel of ons sociale stelsel, domineren juist die termen het debat. Dat contrast is veelzeggend. Blijkbaar vrezen we oorlog meer dan klimaatontwrichting — terwijl oorlogen, hoe tragisch ook, uiteindelijk te beëindigen zijn, en een ontsprend aardesysteem door het overschrijden van planetaire grenzen niet.

Die spanning raakt aan de kern van het veiligheidsbegrip. Klimaatverandering en biodiversiteitsverlies zijn geen externe milieuproblemen, maar structurele risico's voor stabiliteit, vrede en welvaart. Die analyse wordt inmiddels gedeeld door veiligheidsdiensten, economen en wetenschappers. De ontwrichting van het aardesysteem — het samenspel van klimaat, natuur, water en bodem — is zelf een veiligheidsvraagstuk geworden.

Buiten veilige grenzen

De wetenschappelijke onderbouwing voor deze zorgen is stevig. De *Planetary Health Check 2025* van het Potsdam Institute for Climate Impact Research laat zien dat inmiddels zeven van de negen planetaire grenzen zijn overschreden. Het gaat onder meer om klimaatverandering, biodiversiteitsverlies, landgebruik, zoetwater, en voor het eerst ook om oceaanverzuring. Daarmee functioneren de levensondersteunende systemen van de aarde niet langer binnen veilige marges.

Britse en Duitse inlichtingendiensten trekken hieruit expliciet veiligheidsconclusies. Versnelde klimaat- en natuurontwrichting vergroot volgens hen het risico op conflicten, bestuurlijke kwetsbaarheid en geopolitieke spanningen. Een instabiele planeet vertaalt zich direct in een instabieler wereldorde.

Klimaat, ongelijkheid en conflict

De mechanismen daarachter zijn inmiddels goed gedocumenteerd. Klimaatverandering en natuurverlies leiden tot droogte, misoogsten en waterschaarste, beschadigen infrastructuur en verstoren economieën. En waar sociale ongelijkheid groot is en instituties zwak zijn, slaan deze schokken sneller om in sociale onrust en politieke crises.

Veel recente conflicten concentreren zich in regio's waar ecologische achteruitgang, armoede en zwak bestuur samenkomen. De Nederlandse oud-Commandant der Strijdkrachten Tom Middendorp spreekt in dat verband van kettingreacties waarin klimaatstress overheden onder druk zet, radicalisering bevordert, migratie aanjaagt en vertrouwen in instituties ondermijnt. Zulke dynamiek laat zich nauwelijks beheersen met klassieke militaire middelen.

Veiligheidsprioriteiten in cijfers

De scheefgroei in prioriteiten laat zich goed illustreren met cijfers. Volgens het Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) bereikten de wereldwijde militaire uitgaven in 2024 een recordhoogte van 2.718 miljard dollar, gemiddeld circa 2,5 procent van het mondiale bbp. Tijdens de NAVO-top in Den Haag is zelfs een verhoging naar 5 afgesproken. Deze uitgaven worden gelegitimeerd met een beroep op nationale en collectieve veiligheid.

Daartegenover staan de mondiale investeringen in klimaatmaatregelen. Volgens het Climate Policy Initiative bedroegen die in 2022 ongeveer 1.460 miljard dollar. Om de doelstellingen van het Parijs-akkoord te halen, is een veelvoud daarvan nodig. Bovendien zijn forse investeringen vereist in klimaatadaptatie: het beschermen van samenlevingen tegen overstromingen, droogte en zeespiegelstijging. De Verenigde Naties ramen die behoefte op honderden miljarden euro's per jaar.

Veiligheid opnieuw doordenken

Deze realiteit vraagt om een bredere definitie van veiligheid. Niet alleen bescherming tegen een vijandige mogendheid, maar ook bescherming tegen een onleefbare planeet behoort daartoe. Investerings in klimaatveiligheid, natuurherstel en sociale voorzieningen zijn daarmee geen alternatieven voor veiligheid, maar voorwaarden ervoor.

Dat betekent niet dat militaire afschrikking irrelevant is. Wel vraagt het om herwaardering van andere instrumenten, zoals economische en financiële druk. Het versneld afbouwen van de Europese afhankelijkheid van fossiele energie — inclusief het stoppen van import uit Rusland en de VS — zou zowel geopolitieke kwetsbaarheid verminderen als de energietransitie versnellen.

Artikel 5 heroverwogen

De NAVO garandeert de veiligheid van haar lidstaten via politieke en militaire middelen. De kern daarvan is artikel 5: een aanval op één lid wordt beschouwd als een aanval op allen. Die collectieve logica zou kunnen worden verbreed door ook gecoördineerde economische en financiële maatregelen automatisch te laten ingaan bij agressie.

Een dergelijke uitbreiding zou bewapening minder exclusief centraal stellen en ruimte creëren voor gezamenlijke investeringen in klimaat, armoedebestrijding en ecosysteemherstel. Daarmee sluit het veiligheidsbeleid beter aan bij de dominante risico's van deze eeuw.

Strategische keuze

Europa staat daarmee voor een strategische keuze. Blijven we veiligheid primair definiëren als reageren op crises, of verschuiven we naar preventie door het veiligstellen van de levensvoorwaarden zelf? Zoals de genoemde twee veiligheidsdiensten, het Potsdam Institute en Tom Middendorp benadrukken, ligt duurzame veiligheid in het bewaken van een leefbare aarde binnen ecologische grenzen.

Als Europa klimaat- en ecologische stabiliteit gaat behandelen als strategische infrastructuur — even fundamenteel als defensie of energievoorziening — zou dat wel eens de belangrijkste veiligheidskeuze van deze generatie kunnen blijken.

Frans Vollenbroek en John Sterk, beiden zijn actief bij de Grootouders voor het Klimaat